

En de Schrijfster laat niet na, aan deze woorden haar conclusie te verbinden, dat de hebzucht niet kan bestaan in den gloed van de hartstocht van het weten, die dit wonder van een wereld altijd klaarder begrijpen, altijd inniger beminnen wil."

In wezen van geheel gelijken inhoud is de tweede schets, ook weer het verhaal van iemand, die rijk kon zijn en onafhankelijk, maar die dat alles vermaakte, om in de vergetelheid van een Zwitsers bergdorp te gaan leven, midden in de natuur, en daar, met alles wat ervaring hem leerde, de menschen van dienst te zijn. Volkomen gelukkig is hij en de menschen zijn gelukkig met hem: ze noemen hem hun Padrino. Weer een jocular Dei, tot wien de menschen komen „om te hooren en te zien" en dan „met lichtere schreden te gaan naar hun werk van iederen dag". En naast hem zijn er in dit stuk ook weer die andere jocularoes, de vlinders, de dagelijkse vrienden van den Padrino. En met beschaamdheid leert het van beiden de Schrijfster wat het is, naar den eenvoud van de natuur te leven en daarin blij en gelukkig te zijn.

Het zijn vooral deze twee schetsen, die de grond-idee van het boek doen uitkomen en in zijn wezen en beteekenis doen verstaan.

Eenvoudig van bouw, spreken ze klare taal, en getuigen ze voor ieder, die luisteren wil, van het ideaal dat de Schrijfster altijd heeft voorgestaan. Wie Augusta de Wit nog niet kent, leze deze beide verhalen. Tegelijk kan hij dan zien, dat ze behoort tot onze fijnste taalkunstenaars, want het is lyrisch proza, wat hij te genieten krijgt.

C. T.

Mej. H. S. S. Kuyper.†

Verleden Zaterdag brachten de kranten het onverwachte en ontroerende bericht, dat Mej. H. S. S. Kuyper in het Diaconessenhuis te Riehen bij Bazel overleden was.

Onverwacht kwam dit bericht, want, al was haar gezondheidstoestand sinds eenigen tijd minder gunstig, van gevaarlijke ziekte wisten we niet; de familie zelf trouwens was, blijkens de kranten, door de plotselinge complicatie van een ernstige longontsteking verrast.

En ontroerend was het bericht. Want Mej. Kuyper was onder ons een bekende persoonlijkheid, die we allen wel op een vergadering of bij gelegenheid van een harer vele winterlezingen hebben ontmoet. Haar vooraanstaande positie, jarenlang, in den grooten Geref. Meisjesbond, haar bezielende en bezielde leiding op den toogdag, haar optreden in tal van vereenigingen en bestuurscolleges, hadden haar sinds lang in onzen kring een naam en een plaats der eere gegeven en haar de waardeering en toegenegenheid van zeer velen doen verwerven. Zij heeft „de liefde van het Calvinistisch volk gewonnen en behouden" schreef „De Standaard" terecht en daarom wakte het overlijdensbericht de ontroering die er altijd is, als onze liefde door den dood wordt getroffen.

Op velerlei terrein heeft Mej. Kuyper zich bewogen. Ze verrichtte socialen en philanthropischen arbeid, ze deed organisatorisch werk en gaf politieke voorlichting, ze nam ook deel aan internationale bewegingen als de congressen te Washington en te Petersburg. Ze ging naast en straks in het voetspoor van haar Vader, inzooverre zij was de aanvoerderster en woordvoerderster van de Calvinistische vrouwen, strijdster voor de eerepositie der vrouw, zooals haar vader die had omlind. In dat alles heeft ze beteekenis gehad en is ze voor velen ten rijken zegen geweest, die haar nagedachtenis in dankbare herinnering zal doen blijven.

Maar ik geloof niet aan de waarde van al dien arbeid te kort te doen, als ik zeg, dat haar gaven allermeest lagen op journalistiek terrein.

Ze was een journaliste in den besten zin van het woord; de bijzondere journalistieke talenten van haar vader had ze geërfd, maar ook had ze door studie en veelzijdige lectuur zich geoefend en bekwaamd. Vlot was haar pen, makkelijk en eenvoudig haar stijl, ook persoonlijk. En haar woord, begrijpelijk voor iedereen, had bezielende kracht. Dat bleek wel in het bijzonder in haar redactionele artikelen in het orgaan van den Geref. Meisjesbond „Bouwen en Bewaren". In de meestendeels korte stukjes — voortzetting van de driestar-methode van haar Vader — fonkelde geest, leefde kracht en overtuiging. Belijnd was haar schrijven, doelbewust en vóór alles principieel.

Ook in haar boeken ontplooidde ze die journalistieke gaven. Met name haar reisbeschrijvingen getuigen daarvan. „Brieven uit Rusland", „Een half jaar in Amerika", „Brieven uit de Bergen", „In het land van Guido Gezelle", „Hongarije", „Lentdagen in Italië" e.d. boeken, zijn veel gelezen en om hun frisheid en oorspronkelijkheid, het altijd ook de dingen zien onder een principieelen gezichtshoek, met recht gewaardeerd. Type van dat journalistieke reisverslag, dat doorweven was met wat kennis en ervaring haar hadden geleerd, was het laatste groote boek dat ze gegeven heeft „Frankrijk voorheen en thans": niet een reisbeschrijving alleen, maar ook historie- en beginselbeschouwing; en ook weer niet een betoog-in-studietrant, doch metterdaad ook reisinpressie en sterk persoonlijk.

Enkele bundels schetsen „Van het Licht dat schijnt in de duisternis", „Van Liefdes Leed", „In Liefdes Licht", „Voorbijgangers" droegen een meer literair karakter, evenals verscheidene vertalingen, maar ze waren haar eigenlijke schriften niet. Haar mentaliteit vorderde het boek, waarin ze zich persoonlijk kon uitspreken, dat haar in staat stelde eigen ideeën, indrukken, ervaringen, beschouwingen weer te geven: het journalistieke reisboek. Want ze had wat te zeggen en vond altijd weer nieuwe aanleiding om te spreken, omdat haar scherpe geest en haar voortreffelijk intellect haar de dingen in hun wezen en drijvend beginsel aanstonds deden zien.

Een bekwame, begaafde vrouw is met Mejuffr. Kuyper heengegaan, een leidster-met-de-pen en met-het-woord. Staande bij haar graf zien we, wat God in haar geschonken heeft en door haar heeft willen werken. En we danken Hem voor die gaven.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK

Christus en het Menschelijk Lijden.

Het is maar een sombere wereld thans. Er wordt veel geleden. Zichtbaar voor het oog der menschen, maar ook veel, heel veel in het verborgen.

Ge kunt zeggen, dat dit niets nieuws is. Dat dit altijd al zoo geweest is, sinds de zonde in de wereld kwam. En dat is ook zoo. Het probleem van het lijden is zoo oud als de zonde, en het „waarom?" en „waartoe?", dat naar de lippen geperst wordt, is zoo oud als het lijden. De Babylonische literatuur heeft er zich reeds mee beziggehouden; de Griekse ook; de Middeleeuwsche eveneens; en de moderne niet minder.

Maar in den eenen tijd zijn de slagschaduw die de oordeelen over deze wereld werpen toch donkerder dan in den anderen. En dan is onze tijd er zeker wel een die door de diepte gaat, met peillooze afgronden van lijden voor Rusland, voor China, maar met zeer diepe wegen toch ook voor schier alle landen, onder bijna alle rangen en standen. En een toekomst, die eer versombert dan opklaart.

De vraag: „Wat moet de mensch met het lijden doen?" is daarom brandender dan ooit.

Het Christendom is een triumfantelijke lijdens-godsdienst. Zal de wereld zich nu tot het Christendom wenden om te leeren hoe de mensch in het lijden overwinnaar kan zijn?

Dit moet men dan in de eerste plaats leeren van Christus zelf, het grootste voorbeeld ook in dezen, ja, maar oneindig meer dan dat: immers alleen in Christus — als begrepen zijnde in Christus — kan de Christen triumpheeren in zijn lijden, er winst mee doen voor zichzelf en anderen.

Daarom komt een boek dat zich bezighoudt, expresselijk en opzettelijk bezighoudt, met Christus en het Menschelijk Lijden, thans wel zeer van pas.

Ik heb den titel van dit laatste boek van den bekenden Stanley Jones, den schrijver van een reeks van boeken over Christus en Zijn werk, waarvan ik het eerste — Christus op den Indischen Heerweg — indertijd ook op deze plaats besproken heb, letterlijk weergegeven: Christ and Human Suffering, Christus en het Menschelijk Lijden. Ik weet niet, onder welken titel het straks, vertaald — want dat spoedig een vertaling ervan het licht zal zien, lijdt wel geen twijfel — zal uitkomen. Maar men zal het toch wel herkennen, al zou — om redenen die ik niet zou kunnen bevroeden — de titel min of meer gewijzigd worden.

Goed dan. Maar de vraag dringt: „Wat is dit voor een boek, dat in dezen tijd een oplossing wil geven van het allerbelangrijkste probleem dat zich aan ons presenteert?"

Want dat is het toch: immers Gods eer en 'smenschen geestelijk en lichamelijk wel-wezen zijn er ten diepste mee gemoeid.

En dan wil ik beginnen met te zeggen, dat het in vele opzichten een schoon boek is vol mooie gedachten en treffende voorbeelden.

Er zijn ook schaduwzijden: de tegenstelling die gemaakt wordt tusschen de „Joodsche" — lees Oud-Testamentische — en Christelijke opvatting van het lijden; de beschouwing dat de schepping van den mensch als zedelijk wezen („instaat tot het goede en het kwade") voor God was „het groote avontuur"; de uitspraak dat wanneer God ons lijden niet van ons neemt, dit een compliment voor ons kan zijn als bewijs van Zijn vertrouwen in onze geestelijke kracht om dat lijden te gebruiken ten nutte van onszelf en anderen; deze alle zijn opvattingen die de onze niet kunnen zijn.

Maar toch: hier is een fijn-besnaard Christen, vol liefde tot den Heiland en tot zijn medemenschen, die zeer schoone, troostrijke dingen heeft te zeggen tot degenen die in lijden zijn, dat wil zeggen tot ons allen. Gods rechtvaardigheid en liefde; het plaatsbekledende lijden van Christus; de lichamelijke opstanding; de realiteit

der wonderen, waarvan Christus zelf het grootste is; deze kernwaarheden staan in het centrum van zijn beschouwing, en daarin voelen we ons van harte één met hem. Wat hij zegt over het lijden Gods in Christus, dat behoort tot het wezen van Zijn liefde, en dat het volmaakte geluk en de gelukkigste volmaaktheid insluit omdat het is voor anderen, heeft mij zeer getroffen.

Om eenigszins aan te geven Stanley Jones' opvatting van het kwaad, van de zonde, geef ik het volgende citaat: „Het kwaad is doorgedrongen in de heele menschelijke persoonlijkheid. Het kwaad van den geest is dwaling, het kwaad van het gevoel is lijden, het kwaad van den wil is zonde. Zooals het centrum van de persoonlijkheid is de wil, zoo is het hart van het probleem van het kwaad de zonde. „Zonde" is een leelijk woord, en de moderne mensch houdt er niet van. Zijn geest komt er tegen in opstand. Maar hij kan niet-temin niet ontkomen aan de gevolgen der zonde. Zooals Carlyle zegt: „De zonde is, is steeds geweest, en zal altijd zijn, de moeder der ellende". Een zeer modern man maakte eens met veel vol-doening de opmerking tegen schrijver dezes, dat zij nu dan toch af waren van „die ouderwetsche hel van vuur en sulfer". Ik antwoordde dat, terwijl dit misschien voor velen zoo is, niettemin de moderne mensch had bevonden dat hij nog altijd was in de hel van de verbroken wet, en dat deze „nieuwe hel" waarschijnlijk even erg was als de oude, of slechter!"

Ik kan niet zeggen, dat Stanley Jones hier bijzonder helder of onaantastbaar is in zijn onderscheidingen, maar dit blijkt toch wel, dat de zonde voor hem een vreeselijke werkelijkheid is, en de bron der ellende.

Ook in bijzaken vinden we bij den schrijver wel eens een zekere stordige naïveteit in de onderscheiding der dingen en de conclusies waartoe hij dan komt. Ik wijs er b.v. op, dat hij in het verhaal van het rijden van Jezus op een ezel, bij zijn intocht in Jeruzalem, een stoutmoedige symboliek ziet, omdat de ezel het teken van de diepste vernedering zou geweest zijn!

Zeer lezenswaard daarentegen is, wat Stanley Jones zegt over de Grieken, die Jezus wilden zien. Hij acht het waarschijnlijk, dat dit slaat op een poging der Grieken om den wijzen Rabbi van Nazareth (van wien zij zagen dat het — naar den mensch gesproken — verkeerd met hem zou afloopen) naar de Griekse wereld, naar Athene zelf, te trekken, opdat hij daar in vrede zou kunnen peinen en leeren, geëerd door de naar wijsheid dorstende Grieken, tot zijn dood toe. Brachten „die van Athene" niet hun tijd door met „wat nieuws te zeggen en te hooren"?

Dit is dan een tweede verzoeking, misschien nog zwaarder dan de eerste — in de woestijn — omdat de eerste verzoeking kwam aan het begin van zijn arbeid, en de tweede als het lijden zich toespitst naar het bittere einde.

Het was de keuze tusschen „Athene met zijn schitterende, maar oppervlakkige belangstelling voor alles, en Jeruzalem met zijn kruis".

Het kritieke van het oogenblik blijkt uit het antwoord dat Jezus geeft: „Voorwaar, voorwaar zeg ik u, indien het tarwegraan in de aarde niet valt en sterft, zoo blijft het alleen; maar indien het sterft, zoo brengt het veel vrucht voort. Die zijn leven liefheeft, zal het verliezen; die zijn leven haat in deze wereld, zal het bewaren tot het eeuwige leven".

Jezus is ontroerd, nu de verzoeking Hem zoo vlak voor de beslissing plaatst: „nu is mijn ziel ontroerd, en wat zal ik zeggen? Vader, verlos mij uit deze ure!" Doch Zijn beslissing is genomen: „Maar hierom ben ik in deze ure gekomen. Vader, verheerlijk Uw Naam!"

Jezus, zoo zegt Stanley Jones, gaf God een blanco cheque, getekend met Zijn eigen bloed. De beslissing voor alle eeuwen hing aan dit oogenblik, en Hij begaf hem niet.

En de Vader zelf neemt de groote zelfovergave van den Zoon aan, ten aanhoore van de gansche schepping: „Daar kwam dan een stem uit den hemel, zeggende: Ik heb hem verheerlijkt en ik zal hem wederom verheerlijken".

Stanley Jones tracht zijn verklaring van dit ontroerende gedeelte van Johannes XII te meer aannemelijk te maken, door te wijzen op de overlevering, die verhaalt dat de Vorst van Edessa een gezantschap naar Jezus zond om Hem te vragen naar Edessa te komen. Werkelijk zou dus iets dergelijks hebben plaats gehad.

Schoone passages vindt ge in dit boek van Stanley Jones. Stoute beelden gebruikt hij soms: „God staat op de bergtoppen der Eeuwigheid, Zijn blik gericht op de wegen des Tijds die daarheen opklimmen; wachtend, met zoekende liefde wachtend op den terugkeer van verloren zonen tot Zijn vergevend Vaderhart".

Of lees deze passage:

„Toen de vervolging ontstond na de steeniging van Stephanus, werden de discipelen verstrooid door de woede der vervolging. Maar het resultaat: „Zij die verstrooid werden, gingen overal, verkondigende het Woord". Zij werden gebeukt door den moker van onrechtvaardige macht, maar het aanbeeld waarop zij lagen was het aanbeeld van Gods hooge bedoelingen, en iedere slag die hen

trof, wierp verspreid een vorm maakte van

Ten slot staal van aanwijzing lossing van

„Paulus" diepen ker en hun rug hadden zij

halve dat dat zij nie den met

Maar dit te klagen God hen recht in d

droevig se aan de h middernac

Kwam er onrechtva dieper bel lofzangen,

dat God e wijze van stokbewaa

Christelijk man wien in een ke

kerk — ons Nieu wanneer

niet passie niet aan l

Dat is d de kracht tus, iets d iets doe n

naaste en crisistijd.

U

D. De l

In zijn de houdit ter sprak den van l

van prof. „Zoo br

Leeuward het oog i zijn genot

Om nie onder de met twe boom en

De hoe boom kw Doleerend

verhoudit Prof. Bay Doleerend

Prof. I scheidt al was l

werkte v Het vo

dat beide de zelfd geheel de

Dat vo men was voor geijv

ning, zo Dit kli

maar ger prijsgegeve

alles gek van deze

Prof. Lin haal ik w

in zijn: „heen?"

beide zij komen v

ieders re gedaan n

Kerken, kerkorde, beiden v

*) Door t artikelenree mogelijk te

*) Bedoel *) Bedoel

if het grootste centrum van ons wezen is het lijden en het wezen van het geluk en de omstandigheden die het is. Jones' op-
onde, geef ik doorgedrongen dikheden. Het et kwaad van in den wil is persoonlijkheid probleem van leelijk woord, niet van. Zijn r hij kan niet- gen der zonde, is steeds ge- der ellende", met veel vol- ver dezes, dat ouderwetsche orde dat, ter- niettemin de t hij nog altijd et, en dat deze rg was als de

Jones hier bij- in zijn onder- d, dat de zonde heid is, en de

a schrijver wel t in de onder- des waartoe hij hij in het ver- een ezel, bij tmoedige sym- n van de diep-

s, wat Stanley us wilden zien. It slaat op een ten Rabbi van tel — naar den et hem zou af- l, naar Athene vrede zou kun- e de naar wijs- id toe. Bachten loor met „wat

ding, misschien de woestijn — aan het begin het lijden zich

Athene met zijn belangstelling kruis".

lijkt uit het ant- ; voorwaar zeg aarde niet valt jaar indien het voort. Die zijn e zijn leven haat tot het eenwige

eking Hem zoo nu is mijn ziel ader, verlos mij ng is genomen: gekomen. Vader,

God een blanco bloed. De be- n dit oogenblik,

ote zelfovergave van de gansche n stem uit den rheerlijkt en ik

ring van dit ont- II te meer aan- en op de over- van Edessa een Hem te vragen e zou dus iets d.

dit boek van bruikt hij soms: der Eeuwigheid, i Tijds die daar- zoekende liefde verloren zonen

na de steeniging pelen verstrooid ar het resultaat: gen overal, ver- den gebeukt door macht, maar het et aanbeeld van re slag die hen

trof, wierp de vonken in het rond die het vuur verspreidden. Tegelijk werden zij gehamerd in een vorm die hen tot doelmatiger instrumenten maakte van den Goddelijken Wil".

Ten slotte — en moge dit tevens dienen als een staal van Stanley Jones' gelooftrant en als een aanwijzing van de richting waarin hij de oplossing van het raadsel van het lijden zoekt:

„Paulus en Silas zaten te middernacht in een diepen kerker, met voeten en handen in den stok, en hun rug bloedend van wreede geeselslagen. Wat hadden zij gedaan om dit te verdienen? Niets, behalve dat zij hun medemenschen zoo lief hadden, dat zij niet konden nalaten, het beste dat zij hadden met hen te delen. Dat beste was Christus. Maar dit was het resultaat. Dus zaten zij daar te klagen dat het met den godsdienst niet ging, dat God hen beschaamd had laten staan, dat er geen recht in de wereld is, en dat zij maar een heel droevig schouwspel opleverden vanwege hun trouw aan de heele zaak. Werkelijk? Neen, neen: „Te middernacht zongen Paulus en Silas". Zongen! Kwam er ooit een lied uit de diepte van een zwarter onrechtvaardigheid en had het daardoor ooit een dieper beteekenis? Hooger en hooger stegen hun lofzangen, totdat zij in zulke hooge tonen jubelden, dat God de aardbeving er bij moest brengen bij wijze van bas! Voordat het morgen was, was de stokbewaarder bekeerd, de grondslag voor een Christelijke kerk was gelegd, en later schreef de man wien zulk een groot onrecht aangedaan was in een kerker in dat Philippi, een brief aan die kerk — een brief die thans een sieraad is van ons Nieuwe Testament, en onzen geest verrijkt wanneer we hem lezen. Zij lieten het lijden maar niet passief over zich komen, ze trachtten er ook niet aan te ontkomen — ze gebruikten het!"

Dat is de grondtoon van dit boek: we moeten in de kracht en op het verheven voorbeeld van Christus, iets doen met het lijden, met den tegenspoed, iets doen ter eer van God en tot heil van onzen naaste en van onszelf. Ook in dezen donkeren crisistijd.

J. VELDKAMP.

De Vereeniging van 1892.¹⁾

IX.

(De bronnen. F.)

D. De houding van prof. Lindeboom.

In zijn brochure heeft ds Jongeleen het ook over de houding van prof. Lindeboom. Hij brengt deze ter sprake in verband met de synode te Leeuwarden van 1891 en verheerlijkt haar ten koste van die van prof. Bavinck. Letterlijk verhaalt hij aldus: „Zoo brak dan eindelijk aan het jaar 1891 en te Leeuwarden is toen de Synode gehouden, waar met het oog op de vereeniging belangrijke besluiten zijn genomen.

Om niet te breed te worden breng ik alleen maar onder de aandacht, dat men op deze Synode kwam met twee voorstellen, één van Prof. Lindeboom en één van Prof. Bavinck.

De hoofdinhoud van het voorstel Prof. Lindeboom kwam hierop neer: Het eischte van de Doleerenden een duidelijke uitspraak over haar²⁾ verhouding tot de Ned. Herv. Kerk. Het voorstel Prof. Bavinck wilde dit alles voor rekening van de Doleerenden laten en eischte geen uitspraak.

Prof. Lindeboom was de man, die het afscheidingsbeginsel zuiver wilde houden en al was hij een voorstander van vereeniging, hij werkte voor een wezenlijke vereeniging.

Het voorstel-Bavinck ging uit van de gedachte, dat beide beginselen, n.l. afscheiding en doleantie, dezelfde rechten hadden, Bavinck lag³⁾ geheel den nadruk op het formeel.

Dat voorstel-Bavinck is in 1891 aangenomen, men was op 't standpunt gaan staan, waar dr Kuyper voor geijverd had, van wederzijdsche erkenning, zoowel van afscheiding als doleantie.

Dit klinkt nu wellicht voor sommigen heel mooi, maar gerust, daardoor is het afscheidingsbeginsel prijsgegeven en daardoor hebben de Doleerenden alles gekregen, wat zij wenschten. Op het gevaar van deze wederzijdsche erkenning heeft vooral Prof. Lindeboom gewezen en met volle instemming haal ik woorden van hem hierover aan. Hij schrijft in zijn: „Waar zijn wij en waar gaan wij heen?" pag. 87, het volgende: „Zoodra één van beide zijn standpunt opgeeft, kan er sprake komen van die „erkenning". Men kan dan, voor ieders rekening latende wat te voren verkeerd gedaan moge zijn, elkander ontvangen als Geref. Kerken, op grond van de Geref. belijdenis en kerkorde, om dan voortaan vereenigd te arbeiden van uit hetzelfde standpunt, met hetzelfde

doel. Zoo kan er of dadelijk of allengs in een smelting komen. Zoolang echter de Chr. Geref. Kerk 't standpunt der scheiding van de valsche Kerk — Art. 28 — handhaaft, kan zij, hoe groot de liefde tot de broederen ook zij of worde, niet de Nederduitsch Geref. Kerken erkennen voor hetgeen zij zelf beweren te zijn, n.l. de corporatieve historische Geref. Kerk ter plaatse en evenmin de Ned. Herv. Gemeenten, waar het juk nog niet is afgeworpen, voor de Geref. Kerk houden."

Dit standpunt is nog ons standpunt, maar dat is in 1891 verlaten, daar is het beginsel der Afscheiding losgelaten, daar heeft men den wissel omgeworpen en toen is de trein op een ander spoor gaan rijden.

Daar is aangenomen de wederzijdsche erkenning, en dat gaat alleen, wanneer één van beide zijn standpunt opgeeft.⁴⁾

Uiteraard moeten wij het geheel voor rekening van ds Jongeleen laten, wanneer hij over zulk een belangrijke synode als die van 1891 in de geschiedenis der vereeniging was, meent niet breed te moeten worden. Ook ga ik, omdat ik er in een der volgende artikelen nog breder op terug hoop te komen, thans niet op in, dat het niet bijzonder helder wordt, wat ds Jongeleen precies met het afscheidingsbeginsel bedoelt. Maar ik mag niet onbesproken en onbestreden laten verschillende onjuistheden en onvolledigheden die op deze anderhalve bladzijde van zijn brochure vallen te constatareeren.

1) Onjuist is de mededeeling, alsof men te Leeuwarden slechts met twee voorstellen te doen had. Behalve de vele voorstellen, die door de provinciale synodes ter tafel waren gebracht, werden er uit de vergadering zelf nog zes ingediend: het voorstel Bavinck-van Andel, het voorstel Beuker, het voorstel Bos, het voorstel van Heyzelendoorn, het voorstel Van der Linden, en het voorstel Lindeboom-Hessels.⁵⁾ Twee daarvan, n.l. dat van ds Bos en ds Van der Linden werden tijdens de discussie ingetrokken⁶⁾, zoodat de stemming ten slotte niet over twee, maar over de vier overige is gegaan.⁷⁾

2) Onjuist is vervolgens de bewering, alsof het voorstel Bavinck in onderscheiding van dat van prof. Lindeboom, van de doleerenden geen duidelijke uitspraak over hun verhouding tot de Hervormde Kerk zou gevraagd hebben, en alsof dit het zou geweest zijn, dat Bavinck voor rekening der doleerenden wilde laten. Diens voorstel bevatte wel een overweging, waarin de doleantie, met haar kerk- en rechtsbeschouwingen werd overgelaten aan en voor rekening gelaten van de Ned. Geref. Kerken⁸⁾, maar aangaande een uitspraak over de vraag, hoe de doleerenden toen tegenover de Hervormde Kerk stonden, was er tusschen beide voorstellen geen wezenlijk verschil.

Lindeboom wilde met allen drang der liefde Christi de Ned. Geref. Kerken opwekken, „om, in gehoorzaamheid aan den wil van God, met alle kracht tot de eenigheid der Kerk en de opbouw der broederen mede te arbeiden door te verklaren, dat ook zij zich, overeenkomstig art. 28 van de ook door hem beleden Belijdenis, hebben afgescheiden van de Ned. Herv. Kerk, boven omschreven"⁹⁾, en het voorstel Bavinck achtte, dat pogingen tot vereeniging dan alleen konden slagen, als o.a. „wat de verhouding tot de Nederl. Herv. Kerk betreft, dit wederzijds wordt uitgesproken, dat verbreking van de kerkelijke gemeenschap met de besturen van de Nederl. Herv. Kerk niet alleen, maar ook met de leden, door Gods Woord en de Geref. belijdenis geboden en dus noodzakelijk is."¹⁰⁾

Zelfs werd dit voorstel tijdens de discussie nog geamendeerd en daarmee verscherpt, doordat achter het woord „leden" werd toegevoegd de uitdrukking „in corporatieven en plaatselijken zin". Men wilde hiermee zeggen „dat zoodra de breuke met de Ned. Herv. Kerk gekomen is, de Kerk, die gevormd werd, een andere is, dan de plaatselijke afdeeling van het Ned. Herv. Kerkgenootschap."¹¹⁾

Trouwens, reeds tijdens de synode werd gevoeld en door verscheidenen uitgesproken, dat er op dit punt tusschen het voorstel Bavinck en het voorstel Lindeboom geen verschil bestond en dat het eerste geenszins losliet het beginsel, door Lindeboom zoo warm bepleit.¹²⁾

3) Onvolledig is ds Jongeleen en doet daardoor aan de waarheid te kort, wanneer hij zijn verhaal beëindigt met de mededeeling, dat het voorstel Bavinck boven dat van Lindeboom werd verkozen; doch niet vertelt, hoe prof. Lindeboom zelf zich hieronder gedroeg. Want toen al de verschillende genomen besluiten aangaande de vereeniging — waaronder ook dat, hetwelk door Bavinck was geconcipeerd — tot één groot voorstel waren vereenigd en dit met algemeene stemmen was aangenomen, heeft prof. Lindeboom verklaard, „onder

applaus der vergadering, dat hij ondanks zijn voorstel, lettend op de leiding van Gods Voorzienigheid ook nu, indien hij lid der synode was voor het voorstel zou hebben gestemd."¹³⁾

Ook Lindeboom ging dus niet pas later, maar tijdens de synode zelf in dit opzicht geheel met Bavinck accoord.

4) En dit niet omdat hij toen zwenkte. Want het is een verdere onvolledigheid en vervalsching der historie van ds Jongeleen, dat hij niet alles vertelt, wat er in dit opzicht van prof. Lindeboom te vertellen is. Lindeboom zelf heeft altijd geoordeeld, dat hij door met het voorstel Bavinck — waarover ds Jongeleen zich zoo afkeurend uitlaat — mee te gaan, zichzelf geheel gelijk bleef, het beginsel der afscheiding op het minst niet verloochende en ook handhaafde het standpunt, dat hij ingenomen had in de door ds Jongeleen genoemde brochure: „Waar zijn wij en waar gaan wij heen?"

En dit terecht. Want prof. Lindeboom had in deze brochure niet betoogd — zooals ds Jongeleen doet voorkomen — dat de scheiding de eenige methode van kerkreformatie was en dat daarnaast ook niet een doleantie-methode of mogelijk nog een andere manier bestaansrecht had. Maar zijn bezwaar bestond vooral hierin, dat de doleerenden den hand met de Ned. Herv. Kerk nog niet radicaal genoeg losgemaakt hadden en dat hun kerkeraaden zichzelf beschouwden ook als kerkeraad over de leden, die nog in de Herv. Kerk waren achtergebleven. Het is hierop vooral, dat hij doelt, als hij het heeft over het opgeven van één van beide standpunten en bedenkingen oppert tegen wederzijdsche erkenning. Maar ik voeg er onmiddellijk bij: zulk een wederzijdsche erkenning heeft in 1892 ook niet plaats gehad, en daarom is toen ook niet — zooals ds Jongeleen zegt — de wissel omgeworpen en de trein op een ander spoor gevoerd.

Trouwens, prof. Lindeboom heeft zich later, zoo noodig, nog nader en duidelijker verklaard.

Die zelfde Lindeboom, dien ds Jongeleen thans naar voren schuift als den kampioen bij uitemendheid voor dat afscheidingsbeginsel, waaraan thans alleen nog maar zijn kerk trouw zou zijn gebleven, is een der eersten, zoo niet de eerste geweest, die in het kruit trad, toen in 1892 de actie van de tegenwoordige Christelijke Gereformeerde Kerk begon en de heeren Wisse en Van Lingen in het land handteekeningen verzamelden voor een bezwaarschrift, dat zij op de synode van Amsterdam wilden indienen.

In een open brief aan X, IJ en Z, onder den titel: „Mag en zal de vereeniging doorgaan?" heeft Lindeboom zijn mede-kerkleden ernstig afgemaand, op dit stuk te teekenen. In den breede weerlegt hij het toen reeds genoemde bezwaar, alsof met de vereeniging het beginsel der scheiding zou zijn opgeofferd of verloochend. Hij verklaart, dat hij met zijn vroegere brochure heeft willen getuigen alleen tegen een vereeniging met zulke kerken, die trots een Gereformeerden kerkeraad uit geloovigen en ongeloovigen zonden bestaan.¹⁴⁾ Al had hij liever gezien, dat de Nederl. Geref. Kerken zich één hadden verklaard in het stuk der afscheiding van de Herv. Kerk als een valsche kerk, toch oordeelt hij, dat desondanks niet enig beginsel is verloochend.¹⁵⁾

Naar zijn overtuiging is er niets meer wat rechtmatig verlangd kan worden, nu de doleerenden het voorstel van Leeuwarden — het voorstel n.l. dat door Bavinck geconcipeerd was — hebben aangenomen.¹⁶⁾ Hij houdt scheiding en doleantie voor „niet als elkaar uitsluitende standpunten, maar als twee met de Geref. Belijdenis niet strijdende methoden of wijzen van „Reformatie", wat hetzelfde is als: twee methoden van „breken" met de Herv. Kerk tot openbaring van de Geref. Kerk. Misschien blijken er later nog wel meer methoden mogelijk te zijn. Mij aangaande, als de Geref. belijders maar uit de gemeenschap der leugen, uit de vermenging van geloovigen en ongeloovigen verlost worden, en in een Geref. Kerk samenkomen, dan ben ik dankbaar en blijde. Dan zal het verschil van methode in de praktijk ook wel ophouden. En den Heere der Kerk zij het toevertrouwd te zorgen dat de beste methode ten slotte aller instemming en liefdevollen ijver winne."¹⁷⁾

Al erkent Lindeboom dus verschil, voor hem is het alleen de vraag „of het nog overblijvend verschil van beschouwing en praktijk groot genoeg is om een niet-vereenigen voor God en de menschen te wettigen. Zonder eenigszins van gevoelen veranderd te zijn zeg ik uit volle overtuiging: Neen!"¹⁸⁾

Hij concludeert dan ook: „Nu wij kunnen mede gaan zonder verloochening van enig beginsel, met behoud van al onze dankbaarheid jegens het ontslapen geslacht der scheiding en van onze overtuiging, dat de „afscheiding" voortaan als voorheen, ten volle recht van bestaan en werking heeft en zal behouden, nu zoude het geen ijveren voor de scheiding volgens art. 28 Geref. Belijdenis zijn,

¹⁾ t.a.p., blz. 26—27.

²⁾ Acta, art. 160.

³⁾ Acta, art. 164.

⁴⁾ Acta, art. 167.

⁵⁾ Acta, art. 160.

⁶⁾ Idem.

⁷⁾ Idem.

⁸⁾ Acta, art. 164.

⁹⁾ Idem, laatste alinea.

¹⁰⁾ Acta, art. 184.

¹¹⁾ t.a.p., blz. 13.

¹²⁾ t.a.p., blz. 9.

¹³⁾ t.a.p., blz. 12—13.

¹⁴⁾ t.a.p., blz. 11.

¹⁵⁾ t.a.p., blz. 15.

¹⁾ Door bijzondere omstandigheden was ik niet in staat deze artikelreeks eerder te vervolgen. Nu hoop ik haar zoo spoedig mogelijk te kunnen beëindigen.

²⁾ Bedoeld zal wel zijn: hun.

³⁾ Bedoeld zal wel zijn: legde.